

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt/Volume-1 • Sayı/Issue-2 • Aralık 2021

Cilt | Volume: 1 • Sayı | Issue: 2
15 Aralık | December 15, 2021

Ömer Seyfettin'de Hüzün Yahya Kemal'de Kaygı Namaz ve Ezan

*Sadness in Ömer Seyfettin Anxiety in Yahya Kemal
Prayer and The Azan*

Ülkü Yılmaz

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Giresun/Türkiye.

*PhD Student, Giresun University, Institute of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Giresun/Turkey.*

ulkuyilmaz67@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9396-5351

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Arařtırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15 Eylül | September 2021

Kabul Tarihi | Date Accepted: 08 Kasım | November 2021

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Aralık | December 2021

Atıf | Cite as

Yılmaz, Ülkü. "Ömer Seyfettin'de Hüzün Yahya Kemal'de Kaygı
Namaz ve Ezan". *idrak* 1/2 (Aralık 2021), 299-315.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı
ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a
plagiarism software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Giresun
University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Ömer Seyfettin’de Hüzün Yahya Kemal’de Kaygı Namaz ve Ezan

Öz

Tanzimat’tan biraz önce başlayan yenileşme, modernleşme çabaları ve Tanzimat’ın ilanından sonra hız kazanan batılılaşma veya diğer bir söyleyişle yanlış batılılaşma toplumun millî manevî değerlerinde bir erozyona sebep olmuş ve bu durum çoğu aydın ve sanatçıyı rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığın neticesinde gelecekle ilgili kaygılarını, rahatsızlıklarını ve hatta korkularını dile getiren yazarlar olmuştur. Bu makalede Ömer Seyfettin’in bir hikâyesiyle Yahya Kemal Beyatlı’nın bir yazısı sözü edilen rahatsızlık noktasında ele alınmıştır. 1884 yılında Balıkesir’in Gönen ilçesinde dünyaya gelen Ömer Seyfettin, modern Türk öykücülüğünün kurucu isimlerinden biridir. 1920 yılında vefat eden yazar, otuz altı yıllık kısa yaşamına birçok hikâye, şiir, tercüme, deneme ve makale sığdırmıştır. Onun hikâyelerinden biri de bu makalede incelenecek olan “İlk Namaz” adlı otobiyografik nitelikteki hikâyesidir. Çalışmamıza konu edilen diğer bir yazı ise Ömer Seyfettin gibi 1884 yılında dünyaya gelen Yahya Kemal Beyatlı’nın “Ezansız Semtler” adlı yazısıdır. Daha ziyade şiirleriyle tanınmasına rağmen Yahya Kemal (ö. 1958) de edebiyatın farklı türlerinde eser vermiş ve bu eserlerinin bazılarında millî manevî değerlere dikkat çekmiş, bu değerlerin kaybolmasından duyduğu kaygıyı dile getirmiştir. Çalışmamızda birbirinden farklı türlerde kaleme alınan bu iki yazıdan hareketle millî ve dinî duyguların bu iki sanatçı açısından önemi ve kaybı ihtimalinin yol açtığı duygular incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, İlk Namaz, Yahya Kemal Beyatlı, Ezansız Semtler.

Sadness in Ömer Seyfettin, Anxiety in Yahya Kemal Prayer and The Adhan

Abstract

Renovation, modernization efforts that started just before the Tanzimat, and westernization or in other words, wrong westernization that accelerated after the proclamation of the Tanzimat, caused an erosion in the national moral values of the society, and this situation disturbed most intellectuals and artists. As a result of this discomfort, there have been writers who have expressed their concerns, discomfort and even fears about the future. In this article, a story written by Ömer Seyfettin and an article of Yahya Kemal Beyatlı are discussed at the point of mentioned discomfort. Ömer Seyfettin, who was born in the Gönen district of Balıkesir in 1884, is one of the founding names of modern Turkish storytelling. The writer, who died in 1920, has put many stories, poems, translations, essays and articles in his short life of thirty-six years. One of his stories is his autobiographical story called “İlk Namaz”, which will be examined in this article. Another subject of our study is an article called “Ezansız Semtler” written by Yahya Kemal Beyatlı, who was born in 1884, like Ömer Seyfettin. Even though Yahya Kemal, who passed away in 1958, is mostly known for his poems, he also produced works in different genres of literature and in some of these works he drew attention to national moral values and expressed his concern about the disappearance of these values. In our study, the importance of national and religious feelings in terms of these two artists and the feelings caused by the possibility of their loss, based on these two writings in different genres from each other, were examined.

Keywords: Ömer Seyfettin, First Prayer, Yahya Kemal Beyatlı, Neighborhoods Without Adhan

Giriş

Her çağda ve coğrafyada yaşlılar, bilgeler, düşünürler ve din adamları gibi öncü şahsiyetler gelecekte kaygı duymuşlar, çocukların ve gençlerin eğitimi üzerine fikir beyan etmişlerdir. Türk edebiyatının önemli isimlerinden Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal Beyatlı da bu konu üzerindeki düşüncelerine eserlerinde yer veren sanatçılar arasındadır.

Modern Türk öykücülüğünün kurucu isimlerinden Ömer Seyfettin, dönemin Türkçülük hareketi içinde yer alır. Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp ile beraber Genç Kalemler dergisinin çatısı altında Yeni Lisan hareketini başlatarak Türkçe'nin sadeleşmesi için gerekli ilkeleri ilân eden Ömer Seyfettin, "dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş" ilkesini benimser.¹

Ömer Seyfettin, ilk olarak Namık Kemal'in İslam birliği idealinden etkilenmiştir. Etkisi altında kaldığı ikinci isim ise Türklerin bir bayrak altında toplanmasını savunan Ziya Gökalp'tir. Ömer Seyfettin, milleti "Dili dilime, dini dinime" şeklinde tanımlar ve kendi düşünce dünyasını birbirinden ayırmadığı bu iki temel üzerine kurar.²

Ömer Seyfettin, Ashab-ı Kehfimiz adlı hikâyesinde "Türk köylüsü 'dili dilime uyan, dini dinime uyan...' diye milliyetin hududunu pek güzel anlarken münevver efendiler son inkılâp esnasında ne dile, ne dine ehemmiyet veriyorlardı."³ cümlesiyle bir taraftan dili ve dini, millî kimliğin belirleyici birer unsuru olarak gösterirken diğer taraftan bu iki değere gereken önemin verilmeyişinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir.

1 İsmail Parlatır, "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 87.

2 Süreyya Beyzadeoğlu, "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Dini Motifler", *1. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu*, ed. Recep Duymaz (İstanbul: Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 2007), I/153-154.

3 Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz.: Nâzım Hikmet Polat (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 316.

“Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”⁴ başlıklı yazısında “Din ruh ise, milliyet vücuttur. Vücut sağlam olursa ruh rahat eder.” görüşünü savunan Ömer Seyfettin, bu düşüncesini sözünü ettiğimiz yazısında şu şekilde temellendirir:

Milliyet ile dinin de farkı yoktur. İkiyi birbirinden ayıramaz. Milletsiz bir din olmadığı gibi, dinsiz bir millet de olmaz. Türklerin hepsi Müslüman’dır. Türkçe konuşan bütün Müslümanlar Türk’tür... Türkçe konuşmayan diğer Müslüman milletler Türklerin din kardeşleridir. Türklük mefkûresi, kendini kurtardıktan sonra diğer milletlerden olan Müslüman din kardeşlerine de imdada gitmelidir. Milliyetini seven dinini de sever. Dinini seven milliyetini de sevmelidir. Çünkü din ruh ise, milliyet vücuttur. Vücut sağlam olursa ruh rahat eder.⁵

Nazım Hikmet Polat, Ömer Seyfettin’in hikâyelerini çocukluk yılları ve askerlik hayatını anlatan hikâyeler; siyasi ve sosyal konulardaki fikirlerini sunmak amacıyla yazdığı hikâyeler; tarih ve kahramanlık temalı hikâyeler; atasözü, halk hikâyesi, destan, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerinden ilham alarak yazdığı hikâyeler şeklinde tasnif eder.⁶ İlk Namaz, And, Falaka, İlk Cinayet, Kaşığı adlı hikâyelerin konularını Ömer Seyfettin’in çocukluk yıllarından alan hikâyeler olarak kabul etsek de Nazım Hikmet Polat, İlk Namaz hikâyesini bu gruba almaz. Süreyya Beyzadeoğlu ise kendi tasnifinde bu hikâyeyi kurgusunda dini motiflerin yer aldığı hikâyelere ekler.⁷ Bu durumda İlk Namaz hikâyesini, konusunu yazarın çocukluk yıllarından alan, dinî ve millî motiflerin işlendiği bir hikâye olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Dinî ve millî değerleri eserlerinde konu edinen Yahya Kemal’in bu vafında, annesi Nakiye Hanım’ın etkisi büyüktür. Yahya Kemal, Kurân okumayı annesinden öğrenir ve annesinin sıklıkla okuduğu Muhammediye’yi dinleyerek büyür. Böylece Yahya Kemal, Yazıcıoğlu

4 Ömer Seyfettin, “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, haz. Nazım Hikmet Polat (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016), 452-461.

5 Ömer Seyfettin, “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, 459.

6 Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nâzım Hikmet Polat, 25.

7 Beyzadeoğlu, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Dini Motifler”, 1/154-166.

Muhammed'in Müslümanlıkla Türklüğü yoğuran millî-İslâmî kültürünü annesinden duyarak benimser.⁸

1903 yılında Paris'e kaçan Yahya Kemal, o zamanlar Fransa'nın en büyük tarihçisi sayılan Albert Sorel'den ders alır. Yahya Kemal, Sorel'e duyduğu hayranlığın ve ondan dinlediği derslerin etkisiyle tarihte Türklüğü aramak ve bulmak hevesine kapılır. Bu amaçla Türk tarihi üzerine derin okumalarda bulunur.⁹

Yahya Kemal'in çocukluğunda edindiği İslâmî bilgiler ve Paris'te aldığı tarih dersleri onun edebî kişiliği ve fikir dünyasında etkili olur. Sanatçının yazılarının ve şiirlerinin önemli bir kısmı İslâmiyetin ve Türklüğün izlerini taşır.

1. İlk Namaz ve Ezansız Semtler

1.1. İlk Namaz

1.1.1. Özet

Hikâyede ben anlatıcı, İlk Namaz¹⁰ adlı otobiyografik¹¹ hikâyede kıldığı ilk sabah namazını anlatır. Annesi tarafından namaza kaldırılması, abdest alması ve namazın sonunda edilen dualar bir seremoni şeklinde yaşanır. Annenin çocuğa karşı müşfik yaklaşımı, eserde üzerinde durulan önemli bir konudur.

Soğuk bir kış günü sabah namazına kalkan anlatıcı (Ömer) ezanı dinlerken on beş sene önce kıldığı ilk sabah namazını hatırlar.

Henüz küçük bir çocukken annesi tarafından şefkat dolu sözlerle, öpücüklerle sabah namazına kaldırılan Ömer, uyandığında evin hizmetçisi Pervin'in kendisinden önce kalkarak sobayı yaktığını ve abdest suyunu ısıttığını görüp şaşırır.

⁸ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyat Tarihi* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2019), 2/1174.

⁹ Nihat Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, 1960), 41, 43.

¹⁰ Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz.: Nâzım Hikmet Polat, (Çalışmamızda İlk Namaz hikâyesine dair yapılan alıntılar bu baskıdan verilmiştir.) Bu hikâye ilk kez 28 Ocak 1905 tarihinde İzmir gazetesinin 4. sayısında yayımlanmıştır.

¹¹ Ömer Seyfettin, bu hikâyede kendisini on beş yıl önce, henüz beş yaşlarındayken Gönen'de (1889) ilk defa sabah namazına kaldıran annesine dair anılarını anlatır. Tahir Alangu, *Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, (İstanbul: May Yayınları, 1968), 24.

Pervin'in de yardımıyla ılık suyla annesinin söylediği gibi abdest alan Ömer, annesiyle beraber namaz kılmaya başlar; fakat annesini taklit ettiği için iftitahtan tekbirini getirirken erkeklerin yapması gerektiği gibi ellerini kulaklarına götürmez. Bunun üzerine annesi ona "erkek iftitahtan"ı öğretir.

Namazını bitirdikten sonra nasıl dua edeceğini de annesinden öğrenen Ömer, duasına öncelikle Müslüman olduğu için Allah'a hamd ederek başlar. Sonrasında vatanın selameti ve eziyet çeken Müslümanların sıhhatte kavuşması için dua eder. En sonunda da Allah'tan iyi bir insan olmayı ve şeytanın vesveselerinden korunmayı ister.

Eserde sabah namazını annesiyle birlikte edâ ettikten sonra annesinin yatağına yatan Ömer'in Kur'an okuyan annesini hayran gözlerle seyrederken yaşadığı mutluluk anlatılır.

Kıldığı ilk namazı yıllar sonra hatırlayan anlatıcı, o günlerin mazide kalmasından dolayı hüznüldür. Annesinin vefat etmiş olması yaşadığı hüznün en büyük sebebidir.

1.2. Ezansız Semtler

1.2.1. Özet

Yahya Kemal, *Ezansız Semtler*¹² adlı yazısında dinî yaşantıdan uzak büyüyen, ibadet eden insanları görmeden yetişen çocukların hayat boyu yaşayacağı manevî eksikliği anlatır. Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerde büyüyen çocukların ezandan uzak büyüdüklerini ve bu sebeple Türklüğü tam olarak hissedemediklerini söyler. Kendisi gibi ezan sesleriyle büyüyen çocukların büyüdüklerinde diyanet yolundan ayrılışları bile en azından nereye döneceklerini hatırladığını, ezansız büyüyen çocukların ise hiçbir zaman dönecek bir yerinin olamayacağını söyler. İslâmiyetin kendine has ritüellerinin çocuğa aynı zamanda Türklük bilinci de aşıladığını söyleyen Yahya Kemal, Müslümanlık ile Türklüğü birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görür.

¹² Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992), 126-130. Çalışmamızda *Ezansız Semtler* adlı yazıya ait alıntılar bu baskıdan verilmiştir. *Ezansız Semtler* yazısı ilk kez 23 Nisan 1922 tarihinde *Tevhid-i Efkâr* Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

2. İlk Namaz ve Ezansız Semtler Üzerine Değerlendirme

Türk edebiyatının iki önemli ismi olan Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal Beyatlı aynı dönemde yaşamış, aynı manevî iklimi solumuş, devletin ve milletin buhranlı yıllarına şahit olmuş iki yazar olarak bu makalede incelenen eserlerinde aynı noktada birleşirler. Bu iki eser, dinî ve millî kimliğin ruh ve beden gibi ayrılmaz bir bütün olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Her iki yazarın dinî ve millî hassasiyetlerinin gelişmesinde annelerinin önemli bir rolü vardır. Türkçülük düşüncesinin önde gelen isimleri arasında yer alan Ömer Seyfettin'in İslâm'ın kesinlikle ifa edilmesi gereken ibadetlerinden biri olan namazı, hikâyesine konu etmesi ve Yahya Kemal Beyatlı'nın ezan¹³ sesi ile millî şuur arasında önemli bir bağ kurması çocukluklarında annelerinden aldıkları dinî terbiye ile ilgilidir.

Türk mûsikîsi ve İtrî'nin bestesiyle Arap ezanından farklı bir kültürel kimliğe bürünen ezan Anadolu, Balkanlar ve Avrasya coğrafyasında Türk tarzıyla okunmaktadır. Bu yönüyle ezan Türkler için bir ibadet çağrısı olmasının yanı sıra dinî ve millî mûsikînin en öz lü sesidir. Yahya Kemal, ezanı dinin ve kültürün yanı sıra devletin de temeli olarak görür.¹⁴

Ömer Seyfettin, otobiyografik nitelikteki hikâyesi İlk Namaz'da annesi ile kıldığı ilk sabah namazını anlatır. Namazlarını eda ettikten

¹³ Namaz, Mekke döneminde farz kılınmasına rağmen Hz. Peygamber'in Medine'ye gidişine kadar namaz vaktini duyurmak için bir yöntem düşünülmemiştir. Medine döneminin ilk zamanlarında Müslümanlar, bir araya gelip namaz vakitlerini beklerlerdi. Sonrasında namaz vakti geldiğinde sokaklarda "es-salâh es-salâh" (namaza namaza) diye çağrıda bulunmaya başlarlar, ancak bu da yeterli olmayınca namaz vaktinin geldiğini haber vermek üzere bir işarete ihtiyaç duyulur. Bunun için nâkus (çan) çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi gibi çeşitli teklifler sunulur. Ancak nâkus Hristiyanların, boru Yahudilerin, ateş Mecûsîlerin âdeti olduğu için Resûlullah tarafından kabul edilmez. Bu sırada Abdullah b. Zeyd b. Sa'labe, rüyada kendisine ezanın öğretildiğini Hz. Peygamber'e haber verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in isteğiyle Bilâl-i Habeşî Neccâr oğulları'ndan bir kadına ait yüksek bir evin üstüne çıkarak ilk sabah ezanını okur. Abdurrahman Çetin, "Ezan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim 12 Ağustos 2021).

¹⁴ Selahattin Çiftçi, "Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'in Eserlerinde Ezan", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 3/5 (Ocak-Haziran 2011), 71.

sonra Kur'an okuyan annesini seyrederek uykuya dalan Ömer'in o sırada annesine duyduğu hayranlık hikâyede şu sözlerle ifade edilir:

Uykum yoktu, anneme bakıyordum; yeşil başörtüsü başında bu zulmet-i münevvere içinde, bir hayal gibi hareket ederek Kur'an'ını aldı ve pencerenin kenarına, geniş sedire oturarak mühtez ve rakik sesiyle tilâvete başladı. Ruhumda bir aks-i enîn-i şiiir-âlûd bırakan bu güzel sesi dinleyerek... büyük, yeşil başörtüsünün altında, tıpkı ölen bir hemşireme benzeyen güzel ve asım çehresini görerek... ve yavaş yavaş sallanan mukaddes başının aheng-i hafif-i münacâtını seyrederek dalıyordum. Perdelerin aheng-i hafif-i münacâtını seyrederek dalıyordum. Perdelerin altından görülen dumanlı sema gittikçe aydınlanıyor, geç kalmış birkaç yıldız koyu lâcivert bir atlasa düşmüş maî ve nadide elmaslar gibi büyüyor, vâpesîn-i maî neşrederek parlıyorlardı. Annemi bir meleğe benzetiyordum, bu tahayülle melâikeleri düşünerek... Kur'an okuyan annemin şimdi etrafına toplanmaları lâzım gelen melâikeleri müşahede ediyorum zannederek dalıverdim.¹⁵

Yıllar sonra kıldığı ilk namazı hatırlayan yazar, bugün yaşadığı hayatı anlamsız bulur. Kıymetsiz işlerle uğraştığı için ruhu, kalbi ve maneviyatının yaralı olduğunu düşünür. Zihninde dün ve bugün kıyaslaması yapan Ömer, yıllar içinde geçirdiği değişimi şu şekilde ifade eder:

Ah on beş sene evvelki sabâvet ve şimdiki ben... Tatsız, neşvesiz, muhabbetsiz, aşksız ve heyecansız, her şeysiz, boş bir hiçten daha boş geçen hayat-ı sermâ-yı taab-âlûd... Şimdi mülevves emellerle, hırslarla, hakikatte kıymetsiz olan baîdü'l vüsûl arzularla, hâsılı bütün bunların bir icmâl-i mebhûtu olan o sebebsiz ve tahammül-sûz bî-kararlıklarla mecruh olan ruhum, mecruh olan kalbim ve maneviyetim...¹⁶

Ömer Seyfettin, İlk Namaz'da geçmişi ile yaşadığı günü kıyaslar. Çocukluk yıllarında içinde bulunduğu maneviyat ikliminin yerini bugün maddî heves ve arzular alır; fakat o çocukluğunda aldığı dinî terbiyenin tesiriyle bugün yaşadığı boş hayatın anlamsızlığını hissetmektedir.

¹⁵ Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nâzım Hikmet Polat, 62.

¹⁶ Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nâzım Hikmet Polat, 63.

Bu hikâyede oğluna abdest almayı, namaz kılmayı, dua etmeyi öğreten bir anne yer alır. Bu anne oğlunun dinî eğitiminin yanı sıra okuldaki dersleriyle de yakından ilgilenir. Namazın hemen ardından oğlunun derslerini dinler. Oğluna “Yatmazdan evvel dersini üç defa oku yavrum, uyurken melâikeler sana onu öğretir.”¹⁷ diyerek nasıl ders çalışması gerektiğini öğretir.

Ömer Seyfettin'in kadın hakları konusunda hassas bir sanatçı oluşunu annesinin ona çocukluğunda gösterdiği ilgi ve alaka ile açıklamak mümkündür. Kadın dergisine yazdığı Müstakbel Validelerine başlıklı yazıda geleceğin annelerine seslenen Ömer Seyfettin, vatanın sosyal ve bilimsel açıdan gelişip ilerlemesi için kendini ilmî anlamda geliştirmiş kadınlara ihtiyaç olduğunu söyler. Bilinçli, vatana ve millete hizmet eden bir gençliği yetiştirecek olan annelere şu sözlerle seslenir:

Ey müstakbel valideleri, bütün bunlar için mutlaka ciddî ve mütefennin olmak lâzım gelir. Her adım ve hareketteki intizam ve menfaati hesap edecek bir dimağ ister. Fazileti, vatana bir meslek-i müeyyed-i felah yapacak sizsiniz... Hırslardan, heveslerden, ezvak denilen yorgunluklardan biraz bıkılıp masum ve muntazar beşiklere mânâdar ninniler nefholunursa, çocuklara ilk mektep, narin ve muazzez kucaklarınız olursa seviye-i içtimaîmiz yükselecek, beşeriyet-i müstakbele birçok zekâ, birçok şule kazanmış olacaktır. Mirvaha-i hevesat ile zavallı mahmum kadınlığın başında ezeliyetle dalgalanan haris ve hummalı gece eğer artık bir fecr-i vukuf ve harekete müntehî olmazsa erkeklik daima mütereddit ve akim, daima mutaassıp ve mütegalip kalacaktır.¹⁸

Ömer Seyfettin, değişik vesilelerle hikâyelerinde namaz konusuna değinir. Bu değinmelerin çoğu vaka zamanını okuyucuya bildirmek içindir. Bunların dışında Beynamaz hikâyesinde maddi beklentilerle namaz kılmayı; konusunu tarihi hadiselerden alan Başını Vermeyen Şehit, Kütük, Teselli adlı hikâyelerinde ise namazın ardından edilen duaların kişinin kimliğinin teşekkülündeki etkisini ve “kulun

¹⁷ Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nâzım Hikmet Polat, 62.

¹⁸ Ömer Seyfettin, “Müstakbel Validelerine”, *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, haz. Nazım Hikmet Polat (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016), 194-195.

Rabb'ine en yakın olduğu anın secde hâli olduğu"nu¹⁹ bildiren hadise gönderme yaparak içinde bulunulan vahim durumlarda kişinin ruhen rahatlamasını anlatır.

Yahya Kemal de Ömer Seyfettin gibi annesinden etkilenen bir yazardır. İlk dinî terbiyesini annesinden alan Yahya Kemal, annesine dair hatıralarını şu şekilde anlatır:

Annemin, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı, köhne cildli, küçük bir mushafı vardı. Bu mushafın son sahifesinin başında, babamın elyazısıyla, benim ve kardeşlerimin velâdetlerimizin târihi yazılı dururdu. Garip bir tecellî ile bu mushaf, âilemizin temel taşlarından biri telakkî edilirdi, evin içindeki diğer mushaflarımız ona benzermezdi. İlk sofuluk zevkini annemden almıştım. Ramazan akşamları ölülerimizin rûhuna Yâsin okumayı ondan öğrenmiştim. Evde bir de Muhammediye'miz vardı. Cennetin, cehennem ve sırat köprüsü'nün resimlerini onda görmüştüm.²⁰

Manevî iklimin hâkim olduğu bir çevrede yetişen Yahya Kemal, çocukluk yıllarında evinin hemen bitişiğinde yer alan İshâkiye Câmii, evinin karşısındaki Gavri Baba ve Yeşil Baba türbeleri sayesinde ezan sesleriyle büyür ve mübarek gün ve gecelerde yapılan ibadete şahit olur.²¹ Bu durumun onun yaşamındaki etkileri eserlerinde kendini gösterir.

Çocukluk döneminde dinî ritüellerin icrasına şahit olmanın Türk kimliğinin yerleşmesinde çok önemli bir yeri olduğunu söyleyen Yahya Kemal, alafranga bir yaşam tarzının içinde yetişen çocukların milliyetlerine bağlılık konusunda sıkıntı yaşayacağını düşünür. Yahya Kemal, İslamî yaşantının içinde büyüyen biriyle alafranga tarzda yetişen birinin Türk kimliğini benimsemesi arasındaki farkı şu sözlerle ifade eder:

Bugünkü Türk babaları havası ve toprağı müslümanlık rü'yası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evle-

19 İslam ve İhsan, "Sahîh-i Müslim, Salat: 215; Ebû Dâvût, Salat: 148" (Erişim 14 Eylül 2021).

20 Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2015), 33-34.

21 Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, 34-35.

rinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'an'ın sesini işittiler; bir raf üzerinde duran Kitâbullâh'ı indirdiler, küçükük elleriyle açtılar, gül yağı gibi bir rûh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, câmiler içinde şafak sökerken Tekbîr'leri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler hayâta girdiler. Türk oldular.

Bugünün çocukları büyük bir ekseriyetle yine müslüman semtlerde doğuyorlar, büyüyorlar, eskisi kadar derin bir tahassüs ile değilse bile yine müslümanlığı hissediyorlar. Fakat fazla medenîleşen üst tabakanın çocukları ezansız yeni semtlerde alafrağa terbiye ile yetişirken Türk çocukluğunun en güzel rü'yâsını göremiyorlar. Bu çocukların sütü çok temiz hilkatleri çok metin olmalı ki ileride alafrağa hayat Türklüğü büsbütün sardıktan sonra milliyetlerine bağlı kalabilsinler, yoksa ne muhit ne yeni yaşayış, ne semt, hiçbir şey bu yavrulara Türklüğü hissettirmez.²²

Kendisi İslamî bir terbiye ile yetişmesine rağmen dinî görevlerini yerine getirmekten uzak bir yaşam süren Yahya Kemal, çocukluğunda aldığı terbiyenin etkisiyle bir gün aslına döneceğini ümit eder. Ancak Batı terbiyesiyle yetişen çocukların geri dönecekleri bir yerinin olmaması onu kaygılandırır. Yahya Kemal, duyduğu endişeyi yazısında şu şekilde ifade eder:

Biz ki minâreler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübârek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minâresiz ve ezansız semtlerde doğan, frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlamayacaklar!²³

Yahya Kemal, bu yazıda Büyükkada'da kıldığı bayram namazı sırasında hissettiği aidiyet duygusundan da bahseder ve o an yaşadıklarını şu sözlerle ifade eder:

²² Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 126-127.

²³ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 130.

Vaazdan sonra namazda ve hutbede onların içine karışıp Muhammed sesi kulağıma geldiği zaman gözlerim yaşla doldu. Onlarla kendimi yek-dil, yek-vücûd olarak gördüm. O sabah o müslümanlığa az âşinâ Büyükkada'nın o küçücük câmii içinde, şafakta aynı milletin rûhlu bir cemâati idik.²⁴

Yahya Kemal'in insanın aidiyet duygusunun gelişmesinde çok önemli bir yeri olduğuna inandığı ezanı, Ezân-ı Muhammedî²⁵ başlıklı şiirine (naatine) de konu etmesi onun bu konudaki hassasiyetini göstermesi bakımından mühimdir. Yüce bir emire benzettiği ezanın sadece Müslüman coğrafyasında yankılanmasının yetersiz olduğunu söyleyen Beyatlı, Yavuz Sultan Selim'in ömrü vefa etseydi bütün dünyada ezan sesinin duyulacağını düşünür. Kazım Yetiş'in "Türk edebiyatında bir örneği daha yok"²⁶ dediği bu şiir Türk edebiyatında kendine has bir yer edinir. Yahya Kemal Beyatlı, annesinin Üsküp'teki kabrine ithaf ettiği Ezân-ı Muhammedî şiiri şu şekildedir:

*Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî
Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedî
Sultan Selîm-i Evvel'i râmetmeyüp ecel
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî
Gök nura garkolur nice yüzbin minâreden
Şehbâl açınca rûh-ı revân-ı Muhammedî
Ervâh cümleten görür Allahü Ekber'i
Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî
Üsküp'de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedî'u beyân-ı Muhammedî*

Yahya Kemal Beyatlı, Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkünü ziyâret ettiği sırada kendisine eşlik eden rehber vasıtasıyla Hırka-i Saadet Dairesi'nde Yavuz Sultan Selim'in emriyle dört asırdan beri durmaksızın Kur'an okunduğunu öğrenir. Bu bilgi karşısında çok etkilenen Beyatlı, "Bu devletin iki mânevî temeli vardır: Fâtih'in Ayasofya minâresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim'in Hırka-i

²⁴ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 129.

²⁵ Yahya Kemal Beyatlı, *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1985), 43-44.

²⁶ Semih Çelik, "Prof. Dr. Kazım Yetiş ile Yahya Kemal'e Dair Bilinmeyenleri Konuştuk", *Akpınar Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 3/13 (Ocak-Şubat 2008), s. 8.

Saadet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor!"²⁷ tespitinde bulunur. Başka hiçbir İslâm ülkesinde görülmeyen bu uygulama, sadece Müslüman Türklere özgüdür. Türk'ü, Türk ve Müslüman yapan da Yahya Kemal'e göre aslında Hz. Peygamber'e gösterdiği sevgi ve saygı; İslâm'ın Allah'a kulluğa davet eden ezanı ile Cenâbı Hakk'ın buyruğu Kur'ân-ı Kerim'e gösterdiği hürmettir. Dolayısıyla Türk milletinin millî ve manevî değerleri birbirinden ayrılmaz bir bütün olmuştur. Yani millî olan aynı zamanda manevî, manevî olan da aynı zamanda millîdir.

Ezansız Semtler yazısında kaleme aldığı düşüncelere diğer şiirlerinde de yer veren Yahya Kemal, Süleymaniye'de Bayram Sabahı²⁸ şiirinin son dizelerinde bayram namazı kıldığı esnada kendisini vatana ait hissetmenin verdiği huzuru şöyle ifade eder:

*Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine,
Çok şükür Tanrı'ya, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla berâber bulunan ervâhı.
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.*

Yahya Kemal, Atik-Valde'den İnen Sokakta²⁹ şiirinde bir ramazan günü iftar vaktinde kendisi oruçlu olmadığı hâlde sokakta şahit olduğu iftar heyecanı karşısında duyduğu huzuru anlatır. İslam'ın emir ve yasaklarına riayet etmeyen bir hayat yaşamasına rağmen bu manzara karşısında duygulanmak onu teselli eder ve şiirini şu dizelerle tamamlar:

*Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu teselli bu derdime:
"Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Mâdem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür.*

²⁷ Beyatlı, Aziz İstanbul, 125.

²⁸ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2015), 3-6.

²⁹ Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, 19.

Yahya Kemal'e göre vatan; millet, din, tarih ve sanat gibi değerlerle birlikte var olan ve onlarla birlikte yücelen bir kavramdır. Milliyet ve milliyetçilik duygularının en önemli iki unsuru olan din ve târîh, Yahya Kemal'in düşünce dünyasının ve eserlerinin temel motifidir.³⁰

Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal Beyatlı ile aynı dönemde yaşamış olan Ahmet Haşim de Müslüman Saati³¹ başlıklı yazısında yine benzer bir konuya dikkat çeker ve zaman üzerinden “eski” – “yeni” kıyaslaması yapar. İslâmî bir hayat yaşarken Güneş'in doğuşuyla güne başlayıp Güneş'in batışıyla tamamlanan gün, alafranga bir yaşam tarzının benimsenmesiyle beraber tersine döner ve zaman algısı değişerek gece gündüze döner. Güne geç başlamanın sadece yaşanan günü değil, kişinin hayata bakış açısını da etkilediğini düşünen Ahmet Haşim, fecir vaktinde uyanmayan bir Müslümanın milletine ait gelenekten de uzaklaştığını söyler. Ahmet Haşim, Batı özentisiyle beraber değişen yaşam biçiminin toplum üzerindeki olumsuz etkisini şu sözlerle ifade eder:

Şimdi müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor. Çölde yolunu şaşırانlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz.³²

Yazısında, sabah namazı vaktine dikkat çeken Ahmet Haşim, eskiden insanların gününü sabah namazı vaktine göre ayarladığını, gün içinde işlerini halledip akşam erken yatıp sabah erken kalktığını anlatır. Sabah namazına verilen önemin ortadan kalkmasıyla beraber günün ve gecenin birbirine karıştığını söyler. Ahmet Haşim'e göre Müslümanın zaman algısı namaz vakti ile ilişkilidir. Bu yüzden de namazdan uzak kalan kişi için “çölde yolunu şaşırانlar gibi zaman içinde kaybolmuş kimse” benzetmesini yapar.

30 Mustafa Özbalcı, *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), 32, 42.

31 Ahmet Haşim, *Bize Göre, Gurebâhâne-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*, haz. Mehmet Kaplan (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969), 102-105.

32 Haşim, *Bize Göre Gurebâhâne-i Laklakan Frankfurt Seyahatnamesi*, haz. Mehmet Kaplan 105.

Sonuç

Hemen hemen aynı yıllarda dünyaya gelen Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal Beyatlı yaşadıkları dönemin sosyal olaylarına, sosyal ve bireysel değişimlerine kayıtsız kalamamış, Müslüman ve Türk kimliğinin ruh ile beden gibi ayrılmaz bir bütün olduğu görüşü çerçevesinde yazılar kaleme almışlardır. Onların bu düşüncelerini işledikleri yalnızca iki eserin incelenmesinden çıkartabileceğimiz sonuçlar şunlardır:

Millî ve manevi değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında anne çok önemli bir rol oynar. Çocukluk döneminde anneden öğrenilen bilgiler, kişinin duygu ve düşünce dünyası üzerinde çok etkilidir. Çünkü çocukluk döneminde alınan eğitim, bütün bir ömrü etkileyecek niteliktedir.

Çocukların millî ve manevî eğitimleri sadece aile içinde ve annelerinin dizleri dibinde gerçekleşmez. Çocuklar aile dışında yaşadıkları sosyal çevrede de bu eğitimlerini almaya devam ederler. İnsan çocukluk döneminde benimsediği millî ve manevî değerleri bir ömür boyu benliğinde taşır, bilinçaltında tutar. Böylece insan, hayatında bir yozlaşma olsa bile bir gün mutlaka aslına döner.

Türklük ve Müslümanlık duygularından biri diğerini daima korur. Bu ikisinden birinin eksikliği kişinin millî ve manevi kimliğinden uzaklaşmasına hatta bu kimliklerini kaybetmesine sebep olur. Böylece kişi, yaşadığı topluma yabancılaşır.

Müslüman kimliğinden uzaklaşan bir Türk ya yönünü kaybeder ya da yanlış mecralara yönelerek alafranga bir kültüre entegre olmaya çalışır. Bu durumda Türk kimliğini de yitirir.

Türk edebiyatının iki önemli sanatçısı olan Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal'in birer eseri üzerinden yapılan kıyaslama neticesinde millî ve dinî eğitim ve terbiyenin bireyin düşünce dünyası ve kimliğindeki olumlu etkileri; bu terbiye ve eğitimin yokluğu durumunda ise bireyin kimlik erozyonuna uğradığı bu sanatçıların incelediğimiz eserlerinde görülmektedir.

Kaynakça

- Alangu**, Tahir. *Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul: May Yayınları, 1. Basım, 1968.
- Banarlı**, Nihat Sami. *Yahya Kemal'in Hatıraları*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, 1. Basım, 1960.
- Banarlı**, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*. 2. Cilt. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 13. Basım, 2019.
- Beyatlı**, Yahya Kemal. *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 4. Basım, 1985.
- Beyatlı**, Yahya Kemal. *Aziz İstanbul*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Beyatlı**, Yahya Kemal. *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 7. Basım, 2015.
- Beyatlı**, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1. Basım, 2015.
- Beyzadeoğlu**, Süreyya. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Dini Motifler", 1. *Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu*. ed. Recep Duymaz. İstanbul: Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.
- Çelik**, Semih. "Prof. Dr. Kazım Yetiş ile Yahya Kemal'e Dair Bilinmeyenleri Konuştuk". *Akpınar Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 3/13 (2008), 3-16.
- Çetin**, Abdurrahman. "Ezan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Ağustos 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ezan#1>,
- Çiftçi**, Selahattin. "Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'in Eserlerinde Ezan", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 3/5 (2011), 69-84.
- Haşım**, Ahmet. *Bize Göre, Gurebâhâne-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*. haz. Mehmet Kaplan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1. Basım, 1969.

İslam ve İhsan. "Sahîh-i Müslim, Salat: 215; Ebû Dâvût, Salat: 148". Erişim 14 Eylül 2021. <https://www.islamveihsan.com/kulun-rab-bine-en-yakin-oldugu-an.html>

Ömer Seyfettin. "Müstakbel Validelerine". *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*. haz.: Nazım Hikmet Polat. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2016.

Ömer Seyfettin. "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi". *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*. haz.: Nazım Hikmet Polat. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2016.

Ömer Seyfettin. *Bütün Hikâyeleri*. haz.: Nâzım Hikmet Polat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, 2020.

Özbalcı, Mustafa. *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 1996.

Parlatır, İsmail. "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1992.

